

De mostanában ritkán nyitják rá az ajtót. Régebben jöttek. Nézték, hallgatták, ki-tüntették.

Kovács János nyugdíjas testét meghajlította a nyomor, a munka, a harc, az a moszkvai bérház, amelynek a falát rájuk robbantották. Úgy jár mindig, mintha keresne valamit a földön. Ha most valaki elmenne hozzá és kezét akarna fogni vele, meg kellene hajolnia.

ORAVEC JÁNOS

ÜZENET

MOHOS MIHÁLY HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI VETERÁN A FORRADALOMRA EMLÉKEZIK

Szibéria szívében, Tomszk városában áll egy emlékmű. Durván faragott, szürke kőoszlop, rajta számjegy: 1918; majd rövid szöveg, amelyet a helyi lakosok számára érthetetlen nyelven véstek oda valamikor. De ha a betűk idegennek tűnnek is, a szavak értelmét jól ismerik a szibériaiak: magyar hősök nyugosznak a kő alatt. Sok ezer kilométerről, a Tisza mentéről Szibériába került munkások és parasztok, internacionalisták, akik szovjet Szibéria védelmében estek el csaknem fél évszázaddal ezelőtt.

Egy magyar internacionalista zászlóalj állomásozott Tomszkban, amikor a fehérek 1918-ban a városra törtek. Harc kezdődött az orosz, magyar és más ajkú vörös egységek, valamint a burzsoá rendszert visszaállítani akaró fehérterroristák között. Sokan elestek, közöttük sok magyar, miközben tűzzel fedezték az ellenség gyűrűjén áttörő társaikat. Tomszk környékén és még sokfelé Szibériában ott harcoltak a magyarok a Vörös Hadseregben. Hősi tetteik emlékét őrzi a tomszki kőoszlop, őrzi, míg ember él e tájon.

Azok közül, akik azokban a viharos, történelmi időkben Szibériának ezen a részén jártak s osztoztak az új világért küzdők sorsában, nem múló tekintélyt szerevezve a magyar névnek, még élnek néhányan. Közülük való Mohos Mihály hódmezővásárhelyi veterán.

*

Az utca, amelyben ma lakik, nagy harcos nevét viseli: Budai Nagy Antalét. Békeszerető, dolgos emberek utcája, olyanoké, akik többségben vannak mindenütt, s akiknek szívében elfér akár az egész világ. A kétkezi munka emberei sohasem szűkkeblűek

— Munkás volt az apám. Napszámos. Máról holnapra éltünk, mint annyian. Jólétet, magas iskolát nem adott a sors, tervezgetni, álmodozni sem volt sok időnk a szorultság miatt.

Tízéves korában már munkavállaló. Hej, régi szép világ! Hogy unszolták ránk az isteni alázatosság, az engedelmesség hitét, imádkozzál és dolgozzál. Imádkoztak hát a kába éhezők, úgy tudván, hogy valóban kell az ének, kell a zsoldár, kell a fohász, kell a hit. Hittek a rongyosok, és tízéves korban beálltak munkavállalónak. Foglalkozásuk: pásztor, kanász, kisbéres — más szóval: cseléd, százan és ezren éppúgy, mint Mohos Mihály.

— Legénnyé nőttem mégis. Jobban bírtam a munkát, tervezgettem sokfélért, így kéne, úgy lenne jobb talán, hanem a sors akkor is közbe szőtt. Kitért az első világháború. Besoroztak.

Mindjárt 1914-ben a frontra került, háborúzni a hazáért és a királyért, ölni a teremítő szent nevében. Megmutatni az antantnak... Nohiszen, volt is mutatni valója a komiszba, lövészárokba parancsolt proletárnak. Mert ő az antantnak adósa volt.

— De az antant Galíciában a szemközti szögesdrót mögött kuksoló, szuronyos-puskás, kócos emberkékké tőpörödött, akiket egyszerűen úgy hívtak: oroszok. Misák, Ivánok, Sztjepánok, Vaszilok, pálinkaszertető mahorkafüstölők, kenyér-szalonna evő kerges tenyerűek, hús-vér emberek. Ez volna a félelmetes antant? Vigyázz, Mihály! Ez az ellenség? Miért kell egymásra lődözniök azoknak, akik ekét forgatnak, vasat izzadnak, házat emelnek?

— Galíciában kilencszáztizenötben fogságba estem. Tizenöt szeptember 13-án, most múlt épp ötvenkét esztendeje. Az egész ezred megadta magát. Kénytelen is

volt, mert mire észrevettük magunkat egy szép hajnalon, hát a nyakunkon ült az orosz. Puski dole!... igyi szudá magyarszki szoldát! Irány Oroszország. Szűk nektek a dekung. Van minálunk hely elég a Balti vizektől Vlagyivosztokig. Annyit tudtam Oroszországról, hogy van, meghogy óriási nagy ország.

Utazás a végtelen síkságokon, hegyeken, völgyeken át, nem kényelmesen ám, mint a turistákat viszik manapság, luxuskocsiban, bőséges ellátással, szabad mozgással. Tehervagonokba zsúfolták a hadifogyót, nehogy megviselje a hideg vagy az unalom a hetekig tartó zötyögés során, míg Szibériába ér.

— Hm... Szibéria. Omszsk, Tomszsk, Novonikolajevszsk, Krasznojarszsk. Zord vidék. Irdatlan erdők, túl rajtuk hegyek. Északon Szibéria fenséges ura, a tajga, ember nem járta ősi táj, tele kincsekkel, szén, vasérc, színes ércfélék egész garmada, arany, no és az Ázsiát átszelő vasútvonal. Nem hallottam róla azelőtt. Kevésbé törődtek még akkoriban mifelénk Hódmezővásárhelyen avval, hogy földrajzot meg efféléket tanuljon a proli. Különben se gondolhattam, hogy Szibériában töltöm majd életem néhány esztendejét, mint fogoly, majd úgy, mint vöröskatona.

*

— Novonikolajevszskben — ma Novoszibirszk — volt az állomáshelyük. Nagy város. Ott ágazik el a nagy vasútvonal, egyik pár acélszalagja Távol-Keletre, másik meg délre tart. Fontos hely katonailag. Kapu közvetlenül a kuznyecki szénmedence előtt, csaknem a síkság meg a hegyvidék peremén. De az a síkság nem olyan, mint a Nagyalföld, nem olyan a föld, nem látni estelente a messi tanyákon égő petrólámpák világát, nem hallani a Tisza halk nesztét. Van ott is. folyó persze. Novoszibirszk alatt folydogál az Ob, valahonnét a távoli Altájból siet az északi jeges tengerek felé.

No de ez romantika, nem illik a fogolyélethez, még kevésbé a vöröskatona mindennapjaihoz, akire fehérkozások, angol, amerikai, francia, japán burzsujok vicsorgó kutyái fenték a fogukat.

— Mindjárt a tizenhetes leningrádi forradalom után megindult a háború. A fehérek uralni akarták Szibériát, ehhez szükségük volt a vasútra meg a vonal mentén fekvő összes városokra, falvakra. Ha Szibériát birtokba veszik, onnét egy ugrás az Ural, az ország nagy iparvidéke s máris szabad az út Moszkva felé.

Igy volt, igazolja a történelem. Kolcsak cári tengernagy temérdek angol, japán, amerikai és francia segítséggel, jól felszerelt, ellátott hadosztályokkal 1918-ban rátört a fiatal szovjethatalomra. Támogatták a burzsujok, a kulákok, sokféle áruló. A tengernagy 1918. november 18-án Omszskban államcsinyt hajtott végre. Kikiáltották „Oroszország legfelső kormányzójának”.

No, Mohos Mihály: előttd a cári kormányzó, mögötted a király. S akkor megzendült a tajgák világa, vörös tüzek gyúltak mindenfelé válaszképpen a fehérterrorra. Leninről s a forradalomról dalolt a nép. Mohos Mihály beállt a tűzcsiholók közé.

— Lägerben éltünk azelőtt, dolgoztunk vasutakon, kőbányákban, annyi káposztalevet meg kását elfogyasztottunk, hogy szakadékot megtöltene. Közben megtanultunk oroszul, megismertük a politikai eseményeket.

Mint érdeklődőbb, igyekvő ember megpróbálta megérteni az eseményeket, hogy mi a fő mozgató, mit akarnak a bolsevikok, akiket annyit gyaláztak sokféle az urak és annyit dicsértek a magafajta emberek.

— Majd egy napon kijött hozzánk egy vöröskatona, úgy hívták: Pelva elvtárs. Magyar volt. Arról beszélt, hogy a szovjethatalom munkát, kenyeret és békét ajánl, de a bankárok, a gyárosok meg a földesurak sem Oroszországban, sem másutt nem szívlelik az ilyen ajánlatokat, sem azt, hogy a munkások meg a parasztok kezében legyen a hatalom. Ha a szovjetet sikerül megvédeni, akkor győz majd a nép forradalma a világon mindenütt.

Nyolcvanfős magyar század alakult Novonikolajevszskben. De nemcsak harci egység volt, hanem politikai iskola is. Mohos Mihály vöröskatona a század egyik legszorgalmasabb szemérmiumi hallgatója volt. Megismerte a kommunizmus céljait, Lenin meg Marx tanításait. Ott énekelte először életében a nemzetközi munkásmozgalom himnuszát: „Fel, fel, ti rabjai a földnek”...

— Szabad időben, este gyakran énekeltek az Internacionálét. Mintha rólunk szólt volna.

Kolcsak fehér bandái raboltak, gyilkoltak. Megtámadták a szovjet falvakat. Összefogdosták és elhurcolták az új rend híveit, még azokat is, akik semmit se tettek érte, pusztán csak rokonszenveztek vele. Tűzzel-vassal ipartották a kommunistákat. Ebből Szibéria népe rövid idő alatt világos választ kaphatott arra a kér-

désre: vajon kik akarnak jót Oroszországban? A fehérek dühöngése nemcsak pusztított és félemlített, hanem okított is. A Szibériába vezényelt amerikai intervenció csapatak parancsnoka később ezt írta: „A kegyetlenkedések olyanok voltak, hogy azokról az orosz nép még elkövetésük után 50 évvel is beszélni és emlékezni fog.”

— Ott sem volt béke, ahová Kolcsak seregei nem jutottak el. — A városok környékén, a falvakban újra és újra összegyűltek a korábban szétvert fehérbandák. Szervezkedtek, uszítottak és gyilkoltak. Orvul csaptak le, hol itt, hol ott a szovjethatóság helyi embereire s a kisszámú vörös őrségekre. Sokszor voltunk bevetésen ellenük. Levértük őket, de tudtuk, hogy ismét felbukkannak másutt valahol.

— Egyszer híre jött, hogy Novonikolajevszktől 30 kilométernyire támadás érte a mieinket. Segítséget kértek sürgősen. Azonnal indultunk.

„Fehérterror ellen vörösterorr a válaszuk” — mondotta azokban az időkben Lenin.

— Erőltetett menetben, kocsival, szánkóval meg gyalogosan közeledtünk a veszélyeztetett helyre. Harctűz fogadta a századot.

Parancsnokuk, tapasztalt orosz munkás — a nevére már nem emlékszik, csak arra, hogy szívesen harcolt együtt a magyarokkal — nyomban elrendelte a támadást.

— Sztrilaj! Sztrilaj! Tüzelj!

Harsant a hurrá, rohamra indult az internacionalista alakulat. S mikor már közel voltak, a fehérek egy része már futott, elől a parancsnok mellett egy magyar leroskad. Valaki melléje ugrott:

— Mi történt veled, Mohos?

Szerencsére csak a lábát lőtték meg. Bekötötték a győzelem után.

Igen, az újabb rohamok előtt. Évek múltak el, mire a központi vörös seregek végleg elűzték Kolcsakot. Öt évvel a Nagy Októberi Forradalom győzelme után, orosz, magyar, cseh, román és más harcosok internacionalista összefogása árán megszületett a szibériai partizánok dala: „Verve fut már sok kozák atamán...”

És a Csendes-óceánnál véget értek a csaták, Szibéria véráztatta földje felszabadult.

*

Mohos Mihály önkéntes magyar, a novonikolajevszki internacionalista század katonája, a harcok során — miközben vért hullatott — alakulatának egyik politikai megbízottja lett. Harcolt és agitált, ahogy kellett.

— Csendesebb időkben Moszkvába küldtek fél évre, politikai iskolába. Szomorú hírekről szereztünk tudomást, és még az se vigasztalt, hogy láthattuk Lenint. Kun Béla meg Pogány elvtárs, László elvtárs előadásaiából megtudtuk, mi történt otthon, Magyarországon, amíg mi Kolcsakkal verekedtünk Szibériában. A tizenkilences magyar forradalmat leverte az intervenció. Horthy Miklós az ország ura. Hát ezért volt a harc? ... Nyomban indulni akartunk haza, hogy leverjük a burzsujoikat, de... akkor már késő volt.

Nehéz ám annyi győzelmes ütközet után vesztésként hazatérni! Mégis hazajött, bár sejtette, hogyan fogadják. Két hét vizsgálati fogság Csóton, majd egy évre internálták Zalaegerszegen.

Fogság, fogság... Ez lenne a forradalmárok bére? Ezzel fogadta annak idején Oroszország, evvel köszöntötte a haza, amely ugyan nem a nép hazája volt.

Semmit sem felejtethet el. Sem azt, hogy egyforma a fehér, akár orosz, akár magyar, sem azt, hogy mi az egyetlen megoldás: a népi hatalom, a kommunizmus. Nem felejtette el a moszkvai pártiskolán tanultakat. Titokban, óvatosan, ahogy lehetett, beszélgetett az oroszországi forradalomról, hirdette az új világ eszméit. Átadta a győztesek forradalmi üzenetét: össze kell fogni a tőke ellen, úgy ahogy Lenin tanította. Ki kell tartani, mert egyszer eljön az idő és győzni fogunk mindenütt.

Eljött az idő. A felszabadulás napjaiban, amikor a kommunisták pártjának vásárhelyi szervezetei megalakultak, a szervezőknél munkára jelentkezett az egykori internacionalista, az oroszországi vöröskatona, Mohos Mihály. Negyedszázados élménybeszámolója, szervező munkája nyomán hat proletárcsalád lépett a pártba. Hite, tudása szerint dolgozik azóta is.

*

Messze Vászárhelytől, Szibériában, ahol diadalmasan épül a kommunizmus, Omszk, Novonikolajevszk, Novoszibirszk környékén, egykori csatatereken új, szabad élet virul, gyárak, városok, elektromos távvezetékek emelkednek az ég felé. De serény munkájában a szovjet ember mindig emlékezni fog az egykori, forradalmi harcok hőseire, Lenin vöröskatonáira.

A magyar internacionalisták tiszteletére emelt tomszki emlékmű talapzatán mindig friss a virág.

KACZUR ISTVAN

A VERHNYEUDINSZKI VÖRÖSGÁRDISTA...

BESZÉLGETÉS HORVÁTH BÉLA
SZEGEDI MUNKASMOZGALMI VETERÁNNAL

Regényes, buktatókkal és váratlan kanyarokkal teletűzdelt életpályát vallhat magáénak Horváth Béla, nyugdíjas MÁV főellenőr. Közemberként vett részt a világot formáló és teremtő mozgalomban. Világraszóló események nem fűződnek nevéhez. Élete mégis gazdag, munkás élet. Olyan út, amelyet megpróbáltatásokkal a vállán kellett bejárnia.

Ötven évvel ezelőtt Szibériában hadifogolytábor lakók életét élte a Nagy Októberi Szocialista Forradalomig. A Bajkálon túli Verhnyeudinszkban — a város mai neve: Ulan Ude — peregtek napjai, amelyek többnyire eseménytelenek, egyhangúak voltak. Közép-Szibéria éghajlata is sokkal szigorúbb volt, mint az itthon megszokott időjárás. A Bajkálon túli, erdőktől övezett barakk-táborban sok magyar fogolytársával együtt várta a szabadulás óráját Horváth Béla is. A külső hidegnél is dermesztőbb kapcsolat alakult ki a táborlakók között, amelyet nehéz volt elviselni. Erre így emlékezik vissza:

— Barakkparancsnok voltam. No, nem volt ez valami nagy tisztség. Ezt inkább annak köszönhettem, hogy jó íráskom volt és gyakran alkalmaztak irodai munkára. Az ottani tél szörnyű szenvedésekkel sújtott bennünket. A fából összehajkolt barakkon átfúj a metsző szél, amely rendszerint a Bajkál felől jött. A barakkban nem fűtöttünk. Az éjszakai hőmérséklet a téli hónapokban mínusz 40–50 fok között ingadozott. Mindezt tetézte az, hogy igen silány kosztot kaptunk.

— *Milyen emléke maradt meg legélesebben ebből az időszakból?*

— Nem valami kedvderítő, annyi bizonyos. Idegesek és ingerlékenyek voltak a foglyok. Gyakran verekedtek és kiabáltak semmisségek miatt. Egyszer egy tagbaszkadt embernek — valamikor a háború előtt földműves lehetett — elveszett a bicskája. Amikor észrevette, dült-fült és rettenetesen káromkodott. Azt ordította, megöli a tolvajt. Másnap rátámadt az egyik emberre, aki épp evett, és kezében ott volt az állítólag eltűnt bicska. Előbb csak vitatkoztak:

— Honnan vette azt a bicskát? — kérdezte tőle.

— Vettem!

— Kitől?

— A nevét nem tudom!

— Az a bicska az enyém, engem nem érdekel. Adja vissza!

Nem adta vissza. Egymásnak estek. Mások beleavatkoztak. Aztán jöttek a kózákok, és akikt értek, ütöttek, vertek. Azt csinálták, hogy kinyitották a barakk egyik végét és a másikon kiüldözték a foglyokat nagy riadalom és jajgatás közepette. Nemigen volt, aki nem kapott a kardlapból, meg a vékony vasdorongból, amelyet a közeli vasútállomásról szereztek és előszeretettel használtak erre a célra. A cári hadsereg a legkisebb rendbontást is véresen megtorolta. Akadt dolguk a rendcsinálás után bőven a szanitéceknak. En akkor szerencsére épp az irodában voltam és megúsztam ép bőrrel azt a csetepatét. A táborparancsnok mérges szidását azonban nem kerülhettem el:

— Mért nem tudnak maguk rendet tartani? Hiányzik ez maguknak? — és káromkodott, szidott. Mit tehetett az ember, hallgatott.

— Aki elhagyta magát, az könnyen beteg lett — folytatja az emlékezést Horváth Béla. — Az egyik este az alattam levő priccsen fekvővel beszélgettünk. Vigasztaltam, mert el volt keseredve, bántotta a kilátástalan helyzet. Reggel már